

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA BALKANLAR

TURKISH FOREIGN POLICY TOWARDS THE BALKANS IN THE COLD
WAR ERA

FATMA ÇALIK ORHUN*

ABSTRACT

The main topic of this study is related Turkey's foreign policy towards the Balkans after the Second World War. The aim of this study is to demonstrate the basic principles of Turkish foreign policy towards the Balkans and to make a general assessment of the national interests in Turkish foreign policy and security concerns in Turkish foreign policy. The main problem of the research was whether Turkey's politics towards the Balkans between 1945 and 1989 was structured in the equation of the relationship with the states in the region or in the bipolar world politics. The main hypothesis of the research is that despite the Soviet threat to the territorial integrity of the country, it pushed Turkish foreign policy to take part in the Western Bloc with security concerns during the Cold War period. Turkey, which is also a Balkan Country, has based its relations with the neighboring Balkan states on Cold War diplomacy during this period.

Keywords: Turkish Foreign Policy, Cold War, Turkish Balkan Policy, Cold War and Balkans

* Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih
Anabilim Dalı (Dr.)
ORCID ID: 0000-0002-7292-6406

ÖZET

Bu çalışmanın temel konusu, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Türkiye'nin Balkanlara yönelik izlediği dış politikasıdır. Çalışmanın amacı ise Türkiye'nin Balkanlar politikasının temel esaslarının gösterilip, bu esasların Türk dış politikasındaki ulusal çıkarları ve güvenlik kaygılarını nasıl etkilediği ile ilgili genel bir değerlendirme yapmaktır. Araştırmanın ana sorunsalı; 1945-1989 yılları arasında Türkiye'nin Balkanlara yönelik siyasasının, buradaki devletlerle olan ilişki denklemi içinde mi; yoksa çift kutuplu dünya siyaseti içinde mi yapılandırıldığı üzerinde kurgulanmıştır. Araştırmanın ana hipoteziyse, Soğuk Savaş döneminde Türk dış politikasının, ülkenin toprak bütünlüğüne karşı ortaya çıkan Sovyet tehdidine karşı, güvenlik kaygılarıyla Batı Bloku içerisinde yer almaya itilmiş olmasıdır. Balkanlarla var olan uzun tarihi geçmişinin yanı sıra kültürel ve insani bağları dolayısıyla da bir Balkan ülkesi olan tanımlanabilecek olan Türkiye'nin bu dönemde sınır ve bölge komşuları olan Balkan devletleriyle olan ilişkisini Soğuk Savaş diplomasi üzerine dayandırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk dış politikası, Soğuk Savaş, Türkiye'nin Balkan politikası, Soğuk Savaş ve Balkanlar

Makale Atf Bilgisi: ORHUN ÇALIK Fatma (2020).
Soğuk Savaş Döneminde Türkiye'nin Balkan Politikası,
Avrasya Etüdleri,

Gönderim Tarihi: 14.07.2020 **Kabul Tarihi:** 04.11.2020

Giriş

Avrupa kıtasının güneydoğu kısmında yer alan Balkan yarımadası, batıda Adriyatik, doğuda Adalar denizi, Çanakkale ve İstanbul boğazları ile Marmara Denizi ve Karadeniz, Kuzey’de Tuna-Sava nehirlerinin oluşturduğu ovalar ve güneyde ise birçok ada ve yarımadalar ile Akdeniz’e uzanır.¹ Balkanlar, birçok jeostratejist ve jeopolitikçiye göre dünyanın kalbi olarak kabul edilen Avrasya’nın batı geçişi olan son derece önemli bir ulaşım ve iletişim noktasıdır. Orta ve Doğu Avrupa, Türk Boğazları ve hatta Süveyş kanalına kadar olan bölge için destek ve üs konumunda olan Balkanlar, Avrupa ile Orta Doğu ve Orta Asya arasındaki en kısa ticaret noktasıdır.² Ayrıca eski kara kütlelerinin kavuşum noktasında olan Balkanlar, tarihin değişim ve dönüşüm dönemlerinin yarattığı sarsıntılardan en fazla etkilenen bölgelerin başında gelmektedir. Balkanların sahip olduğu bu önemli jeopolitik konum Soğuk Savaş döneminin iki süper gücünün “*Balkanlar’ın dışından Balkanlar’ı yöneten, batıda Avrupa’yı, doğuda Rusya’yı tehdit edecek güce sahiptir.*”³ anlayışıyla giriştiği nüfuz mücadelesinde Soğuk Savaşın sarsıntılarında en fazla etkilenen bölgelerden birisi olmasına yol açmıştır.

Balkanların hem Türk boğazlarına hem de Orta Doğu’ya giden yollara yakın olması Akdenizli olmayan hem Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Batı için hem de Sovyetler Birliği için Akdeniz ve Balkanlardaki kendi jeopolitik amaçları için mücadele ettiği bölgelerden biri haline getirmiştir. Çarlık döneminden bu yana Rus dış politikasında *lebensraum* (yaşam alanı) olarak görülen Akdeniz’e ulaşmak için Balkanlar hayati bir önem taşımıştır.⁴ Akdeniz’e ulaşmanın yanı sıra Sovyetler Birliği’in Avrupa kıtasıyla bağlantısı da yine Balkanlar önemli geçiş noktalarından birisidir. Sovyetler Birliği, Balkanlar üzerindeki hegemonyasını “slav-ortodokos kardeşliğinin” pragmatik olarak geçersizliğini farkına varmasından sonra yeni bir politika geliştirmiş ve İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Balkan politikası “enternasyonel proleterya” anlayışı üzerine inşa etmiştir.⁵ Soğuk Savaş dönemi boyunca Sovyetler için Balkanlar, Ege ve Akdeniz’le bağlantısını koparmamak adına çaba sarf ettiği, ABD için ise dünya liderliğinde yarış içinde olduğu Sovyetler Birliği’nin Akdeniz’e inmesini önlemek adına mücadele verdiği bir saha olmuştur.

1 Kemal Karpat, “Balkanlar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt:5, İstanbul, 1992, s.2,26.

2 Ramazan Özey, *Balkanlar ve Balkan Ülkeleri Coğrafyası*, Pegem Akademi Yayınevi, Ankara, 2016, 63-65.

3 Oral Sander, “Balkan ve Karadeniz İşbirliği”, *Türkiye’nin Dış Politikası*, Der. Melek Fırat, İmge Yayınevi, Ankara, 2000, s.197.

4 Erjada Progonati, “Rusya’nın Balkanlar Politikası”, *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı:45, Bahar 2015, s.108.

5 A.g.e, 112.

Türkiye için ise Balkanlar'ın önemi yalnızca bölgenin jeopolitik ve jeostratejik önemiyle sınırlı kalmamış ve uzun yıllar Türklerin hâkimiyetinde kalan Balkanlar, Türkiye ile tarihsel, toplumsal ve kültürel bağlara sahip bir bölge olmuştur. Türkiye'nin bölgeyle olan bu güçlü bağları sonucunda Balkanların doğal bir parçası olarak sayılabilecek olan Türkiye, bölgedeki bir çatışma durumunda doğal bir şekilde bu çatışmaya dahil olacağını farkındadır. Ayrıca Türkiye'nin doğu ve güney sınırlarının yeterince istikrarsız olması ve bu belirtilen bölgelerde yaşadığı problemlere ek olarak batıdaki tek kara sınırında sorun yaşamamaya özen göstermiştir. Doğu Trakya ve İstanbul'un güvenliğinin sağlanması için Balkanlarda güvenli bir ortam olması gerekmiştir ve Türkiye buradan gelecek tehlike ve sorunları dikkatle takip etmiştir. Kısaca Balkanlar Türkiye için, kendi bölgesel güvenliği, bölgede yaşayan Türk azınlığın sorunları ve ekonomik çıkarları açısından önem taşımıştır.

ABD Balkan bölgesinin diğer iki aktörü olan Türkiye ve Rusya'ya karşın bölgenin görece yeni bir aktörüdür. ABD'nin Balkan bölgesinde sahneye çıkması İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra olmuştur ve ABD Balkanlarda aktif olabilmek adına bölgede Türkiye'ye ihtiyaç duymuştur. Türkiye ise yanı başında yer alan Sovyetler Birliği ve Balkanlardaki Sovyet etkisine karşın güçlü bir müttefike ihtiyaç duymuştur. Bu yüzden Soğuk Savaş döneminde Türkiye ve ABD'nin Balkanlara yönelik politikalarında paralellikler saptamak mümkündür. Türkiye Soğuk Savaş dönemi boyunca gerek ABD gerekse Batılı ülkelerle zaman zaman çeşitli sorunlar yaşamış ve ilişkileri inişli çıkışlı bir seyir izlemişse de Balkanlarda benzer hedef ve çıkar algılamalarına sahip olduğu bir bölge olmasıyla genellikle bu ülkelerle birlikte hareket etmiştir.⁶

Türkiye'nin bölgesel politikalarına anlam kazandırmak için, hem uluslararası hem ulusal düzeyde meydana gelen değişimler dikkate alınmalıdır. Bu anlayışla çalışmada öncelikle Soğuk Savaş yıllarının oluşturduğu uluslararası koşullar ve Türkiye'nin kendi iç meseleleri de dikkate alınarak, Soğuk Savaş döneminde Türk dış politikasının genel bir resmi çizilecektir. Çalışmanın odak noktası kırk beş yıl gibi uzun bir süre dünya siyasetine damga vuran Soğuk Savaş döneminin iki kubu arasındaki nüfuz mücadele alanlarından biri olan Balkanlara yönelik Türkiye'nin nasıl bir dış politika izlediğidir.

6 Bülent Alınza ve Bülent Aras, *US-Turkish Relations: A Review at the Beginning of the Third Decade of the Post Cold War Era*, SAM-CSIS, Kasım 2012, s. 1-4.

Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikasının Belirleyici Faktörleri

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemi dış politikasında yayılımcı revizyonist hareketlere karşı barış, egemenlik ve ulusal kalkınma önceliği hakim olmuş ve Türk dış politikası “moleküler ve yapısal benzerliğinin bulunduğu Avrupa ülkeleriyle uyumlu bir biçimde doğan ve böyle yaşamak isteyen bir ulus” olarak Batıya yönelmiştir.⁷ Türk dış politikasındaki bu anlayış İsmet İnönü'nün iktidarı döneminde de devam etmiştir. Dünya barışının giderek tehlikeye girdiğini gören İnönü Hükümeti, Avrupa'da yaklaşmakta olan fırtına öncesi bulutların toplandığı dönemde, Türkiye'nin güvenliğini sağlamak adına, 19 Ekim 1939 tarihinde Ankara'da Fransa ve Büyük Britanya ile bir ittifak antlaşması yapmıştır.⁸ Bu ittifak dışında Türkiye 17 Şubat 1941 tarihinde Türk-Bulgar Saldırmazlık Paktı⁹, Sovyetler ile 25 Mart 1941'de Saldırmazlık Paktı¹⁰, 18 Haziran 1941'de Almanya ile Türk-Alman Dostluk Paktını imzalamış¹¹ ve savunma ittifakları yoluyla güvenliğini sağlamaya çalışmıştır. Türk dış politikasına İkinci Dünya Savaşı yıllarında yeni bir ilke dahil olmuştur: “etkin tarafsızlık”.¹²

Bu yeni dış politika ilkesini Selim Deringil'in “Avrupa'da çıkan yangının kendi sınırlarını aşmamasını başlıca amaç edinen İnönü ve onun Dışişleri Bakanlığı'ndaki 'kilit adam' Numan Menemencioğlu, kendilerine özgü bir tarafsızlık politikası geliştirmişlerdir. Türkiye savaşmak istemiyordu, ama onu stratejik konumuna sahip bir ülke sınırları arkasına çekilip edilgen bir tarafsızlıkla yetinemezdi. Dolayısıyla aktif tarafsızlık (active neutrality) kavramı gündeme gelmiştir. Türkiye silahlanacak, tam seferberlik haline geçecek ve en önemlisi dünya politikasını kendi lehine etkilemeye çalışacaktı” ifadesiyle özetlemek mümkündür.¹³

İkinci Dünya Savaşı sona erdikten sonra Türkiye, savaş dönemindeki “denge oyunu” kadar dikkatli yeni bir diplomasi dönemine girmiştir. Çünkü savaşın sonunda dünyada Türkiye'nin üzerinden geçen bir Doğu-Batı eksenine, yani iki kutuplu bir dünya sistemi ortaya çıkmıştır. Bu yeni ortamda Türkiye'nin, eski gibi “güç dengesi sistemine” oynaması pek mümkün değildir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin izlediği savaş dışı kalma politikası öncelikle

7 Oral Sander, “Türk Dış Politikasında Sürekliliğin Nedenleri”, *Türkiye'nin Dış Politikası*, Der. Melek Frat, İmge Yayınevi, Ankara, 2000, s.75.

8 *Düştur*, 3. Tertip, Cilt:21, ss.15-18.

9 *Ayın Tarihi*, No:87, Şubat 1941, s.26.

10 *Ayın Tarihi*, Ağustos 1941, No:93, ss.40-41

11 *Düştur*, 3. Tertip, Cilt:22, s.1355.

12 Metin Tamkoç, “Turkey's Quest For Security Through Defensive Alliances”, *The Turkish Yearbook of International Relations*, Cilt:2, Yıl:1961, s.10

13 Selim Deringil, *Denge Oyunu-İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 3. Baskı, 2003, ss.89-90.

Ankara'yı yalnızlığa itmiş ardından da kuzeyde Çarlık döneminden devraldığı toprakları daha da genişleten, sıkı disipline dayalı yeni rejimi çerçevesinde askeri kapasitesini gerek insan gücü gerekse donanım anlamında arttıran Sovyetler Birliğiyle karşı karşıya bırakmıştır.¹⁴ Savaşın hemen ertesi yılında dünyanın barışa doğru yol adlığı bir zamanda Moskova'nın açık bir şekilde Kars, Ardahan ve Boğazlar üzerinde hak talep etmesi¹⁵ şeklinde kendi gösteren yeni "Sovyet Rus yayılcılığı"na karşı Türkiye'nin onulmaz biçimde kendini tehlike altında görmesine yol açmıştır.¹⁶

İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası sistemin "güçler dengesi"nden "çift kutuplu" bir yapıya geçmesi, Raymond Aron'un paradigmasına göre de böyle bir uluslararası ortamda, Türkiye gibi orta büyüklükte ve jeopolitik konuma sahip bir devletin tarafsız kalması pek mümkün değildir.¹⁷ Türkiye de Aron paradigmasının öngördüğü gibi, kendi güvenlik endişelerinin de etkisiyle, İngiltere'den dünya liderlik koltuğunu yavaş yavaş devralan ABD'ye ve Batı ittifakına Marshall Yardım Programı (1948), Truman Doktrini (1947), Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO-1952) gibi araçlar vasıtasıyla dahil olmuştur.¹⁸ Türkiye güç dengelerini gözeterek realist bir mantık içeren bu tutumuyla dönemin koşullarının bir sonucu olarak pragmatik bir yaklaşım içerisinde olmuştur.¹⁹

Bloklar arası Soğuk Savaş yoğunlaştıkça Türkiye'nin takip ettiği blok politikası da daha katılaşmıştır. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD 1961) kurucu üyesi olması, 1959'da bugünkü Avrupa Birliği'nin çekirdeği olan Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üyelik başvuruları bu doğrultuda atılmış birer adım olmuştur. Böylece Türk dış politikası uzun bir süre Sovyet tehdidine karşı tek yönlü bir çizgi dahilinde ve NATO'nun güvenlik şemsiyesi altında yer almaya bağlı kalmıştır.²⁰ Türk dış politikasının Batı Bloku'na bu kadar bağlı bir şekilde hareket etmesinde Demokrat Parti (1950-1960) iktidarının izlemiş olduğu katı blok

14 Cihat Göktepe ve Süleyman Seydi, "Soğuk Savaş Başlangıcında Türk Dış Politikası", *Bilig*, Sayı:22, Kış 2015, ss.201-202.

15 *Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl- İkinci Dünya Savaşı Yılları (1939-1946)*, Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Bakanlığı Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü, 1973, ss.285-286.

16 Mustafa Aydın ve Fulya Ereker, "Türkiye'de Güvenlik: Algı, Politika, Yapı", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt:11, Sayı:43, Güz 2014, s.133.

17 Uluslararası ilişkilerde Aron paradigması olarak geçen bu teori, jeopolitik ve jeostratejik açıdan önemli konumlarda olan küçük ya da orta büyüklükte devletlerin kendilerini korumak ve devletin devamlılığını sağlamak adına kendilerinden büyük devletleri dayanak olarak seçmek zorunda olmasıdır. Daha fazla bilgi için bkz H. Rumeysa Dursun, "Realizmin Realist Bir Eleştirisi Olarak Raymond Aron ve Uluslararası İlişkiler Kuramı", *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, Cilt:5, Sayı:2, Eylül 2017, ss.67-85; Raymond Aron, *Peace and War: A Theory of International Relations*, New York, 1973.

18 Göktepe ve Seydi, *a.g.m.*, ss.204-205.

19 Mehmet Gönübol vd, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 10. Baskı, 2014, s.215,221.

20 Tamkoç, *a.g.m.*, s.19.

politikası etkili olmuştur. Demokrat Parti özellikle iktidarının ilk döneminde Batı ile işbirliğini devam ettirmenin yanı sıra, ülkenin güvenliğinin Batı Blok'unun güvenliğiyle paralel olduğunu vurgulamıştır. Demokrat Parti karşı bloktan bir ülkeyle ikili görüşmelere ya da işbirliklerine karşı oldukça tutucu bir tavır sergilemiştir. Yunanistan bu dönemde Balkanlara yönelik aktif bir politika izlerken, Türkiye oldukça mesafeli durmuştur.²¹

İkinci Dünya Savaşı'nda ortaya çıkan yeni konjonktüre uygun olarak 1950-1980 arası dönemde Türk dış siyasetinin Soğuk Savaş bağlamında şekillendiği görülürken 1960'lı yıllardan itibaren Batı Bloku ile ilişkilerinde gelgitler başladığı görülmektedir. Bu gelgitler de yine Türkiye'nin güvenlik kaygılarından dolayı oluşmuştur. Türkiye'nin ABD ile inişli çıkışlı ilişkilerin seyrini belirleyen ilk olay Küba Füze Krizi olmuştur. Sovyetler Birliği'nin 1962 yılında Küba'ya orta menzilli füzeler yerleştirmek istemesi ABD'de endişeyle karşılanmıştır. ABD Sovyetlerle ile oturduğu pazarlıkta Türkiye'deki Jüpiter Füzelерinin kaldırılması koşuluyla Sovyetlerin Küba'ya füze yerleştirmesini önlemiştir.²²

1960'larda Türkiye-ABD ilişkilerindeki bir diğer kırılma noktası ise 1964 tarihli "Johnson Mektubu" olmuştur. 1963'te Türklerin Rumlar tarafından Kıbrıs Cumhuriyeti'nden atılmasıyla başlayan toplumlar arası çatışma 21 Aralık 1963'te Kıbrıslı Rumların Akritas Planı adını verdikleri Türkleri imha planıyla bir soykırım girişimine dönüşmüştür.²³ Türkiye tüm uyarı ve ikazlarına rağmen adadaki şiddet eylemlerinin son bulmaması üzerine adadaki soydaşlarını korumak ve 1960 kurucu antlaşmalarının da verdiği garantör ülke sıfatıyla adaya çıkarma yapmak istemiştir. Türkiye'nin bu girişimi dönemin ABD Başkanı Johnson tarafından gönderilen bir mektupla engellenmiştir. Diplomatik nezaketsizlikten uzak bir dille kaleme alınan bu mektup Türkiye'nin eğer Kıbrıs'a herhangi bir müdahalede bulunursa ABD'den aldığı silahları kullanamayacağı ve Sovyetlerden gelecek herhangi bir saldırıda yalnız kalacağı ifade edilmiştir. Bu mektup Türkiye'de büyük bir hayal kırıklığı yarattığı gibi Batı ile ittifakı sorgulamaya da yol açmıştır artık Türk dış politikasının bir anlamda çok yönlülük arayışının başlangıcını oluşturmuştur.²⁴

21 Olcay Özkaya Duman ve Haktan Bırsel, "Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası ve Bu Politikanın Dinamiklerine Etki Eden Dış Gelişmeler", *Atatürk Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü Atatürk Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, Yıl 2012, ss.306, 310. Demokrat Parti dönemi dış politikası konusunda genel bilgi için bkz. Hüseyin Bağcı, *Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası*, İmge Yayınları, Ankara, 1990.

22 Bahar İzmir, "İki Müttefik, Bir Kriz: Türk-Amerikan İlişkilerinde Jüpiter Füzeleri Krizi", *Humanitas*, Cilt:5, Sayı:10, Yıl:2017, s.180.

23 Fazıl Küçük, *Kıbrıs Türk Davası ve Kıbrıs'ta Rum Vahşeti*, Yay. Haz. Altay Sayıl, Devlet Basım Evi, Lefkoşa, 3. Baskı, 2002, s.41.

24 Vefa Kurban ve Giray Saynur Derman, "Türkiye'nin SSCB ve ABD ile İlişkileri 1960-1980", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:15, Ağustos 2015, ss.33-35.

ABD'nin 1960'lı yılların ilk yarısında Kıbrıs sorununda Yunanistan'ın tezlerine yakın bir profil çizmesi, sıkı iki kutuplu dünya siyasetinin gevşemesiyle birlikte Türk-Sovyet yakınlaşmasını da beraberinde getirmiştir.²⁵ Türkiye'nin Sovyetler Birliğiyle yakınlaşması ayrıca Makarios'a²⁶ olan Sovyet desteğinin de azalmasını sağlamıştır. Türk-Sovyet yakınlaşması ABD'nin dikkatini tekrar Türkiye'ye yöneltmiş, Kıbrıs'taki sorunu çözmek için görevlendirilen ABD Dışişleri Bakanı Dean Acheson, Türk tezlerine yakın bir çözüm önerisi sunduğu gibi BM Genel Kurulu'ndaki oylamada da Türkiye'nin lehine oy kullanmıştır. Kıbrıs'taki Türk toplumuna karşı tekrar EOKA²⁷'nin faaliyetlerinin artmasıyla 1967'de Türkiye tekrar adaya müdahalede bulunmak istediğinde ABD 1964'tekine benzer bir yaklaşım içine girmiştir. Bu da Türkiye ile ilişkilerinin tekrar soğumasına neden olmuş ve Türkiye 1967'de ki Altı Gün Savaş'larında Arap-Sovyet görüşünü desteklemiş ve ABD'ye yardım etmeyi reddetmiştir. Açılan Türk-ABD ilişkileri beraberinde Türk-Sovyet ilişkilerinde yakınlaşmayı getirmiştir. Sovyetler Birliği önce 12 Nisan 1972'de daha önce feshettiği 1925 tarihli Dostluk Antlaşması'nın yenilenmesinin istediğini Türkiye'ye bildirmiş ve ardından yine aynı Nisan ayı içinde -uygulanabilirliği pek fazla olmasa da- Türkiye ve Sovyetler arasında "İyi Komşuluk İlişkiler Bildirgesi" imzalanmıştır.²⁸ Soğuk Savaş döneminde Türk-Sovyet ilişkilerinin doruğu olan bu dönemde, Sovyetler Yunanistan ve Kıbrıslı Rumların "Enosis"²⁹ tezine karşı oldukları açık bir şekilde dile getirmişlerdir.

25 Giray Saynur Derman ve Vefa Kurban, "Kıbrıs Sorununun Türk Dış Politikasına Etkisi ve ABD-SSCB ile İlişkiler", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt:16, Sayı:33, 2016, s.465.

26 Makarios 1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı, 1948 yılında Kition Metropolitliğine seçilmiş ve 1977 yılındaki vefatına kadar hem Kıbrıslı Rumların liderliğini yapmış hem de Enosis'in en ateşli savunucusu olmuştur. Farid Mirbagheri, *Historical Dictionary of Cyprus*, The United States of America, 2010, Scarecrow Press, ss.105-108.

27 Ethniki Organosis Kypriou Agoniston (Kıbrıslıların Millî Mücadele Örgütü)(EOKA): Enosis amacına en hızlı biçimde ulaşmak üzere Birleşik Krallık idaresine karşı Kıbrıs Rumları tarafından 1955 yılında Kıbrıs'ta kurulan silahlı bir örgüt olan EOKA zamanla adada yaşayan Türkleri hedef almıştır. Ancak EOKA'nın kendi prensiplerini kabul etmeyen Kıbrıslı Rumlara karşı da gasp ve saldırılarda bulunduğu bilinmektedir. Derya Sevinç "Türk-Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs sorununda Yeni Bir Aşama (1954-1960)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 60, Bahar 2017, ss. 171-206; EOKA eylemleri için bk. Gençlik, Spor, Köy ve Halk Eğitim Dairesi, Akritas Planı: "Türki İmha Planı", Ergenekon Yayınları, Lefkoşa 1972; Makarios Druostis, *Karanlık Yön EOKA*, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa 2007.

28 Musa Qasımlı, *Türkiye-Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği İlişkileri 1960-1980*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2013, s.378.

29 "Yunanlıların Helen uygarlığını diriltme politikasını anlatmak için kullanılan Enosis; Yunanca'da ilhak etmek, birleşmek anlamına gelen bir terimdir. Enosis kavramsal olarak ise Helen uygarlığının geliştiği ve yayıldığı her yerin ilhak edilmesi biçimindeki bir fikri ifade etmektedir. 19. Yy sonlarında ve 20. Yy başlarında, Balkan Savaşları ve Girit'in Yunanistan'a ilhakı sırasında da kullanılan terim, günümüzde daha çok Kıbrıs'a ilişkin olarak gündeme gelmektedir. Bir başka deyişle, Yunan dış politikasında oldukça önemli bir yeri olan Pan-Helenik ideallerin bir uzantısı olan Kıbrıs Adası'nın Yunanistan'a ilhakı politikası da bu adla anılmaktadır." Fatma Çalık Orhun, *K.K.T.C Cumhurbaşkanı Rauf. R. Denktaş'ın Annan Planı Sürecindeki Mücadelesi*, Hiper Yayın, İstanbul 2019, s.26.

Türkiye'nin 1974 Kıbrıs Krizi sırasında uyguladığı politika³⁰, NATO'dan bağımsız hareket ettiği tek örnek olmakla birlikte varılan sonuç, kendi siyasi şartlarını dayatamayacağını göstermiştir. 1974'deki Kıbrıs çıkarmasından sonra başta ABD ve Batılı devletler Türkiye'ye kınayarak ekonomik ve askeri ambargo uygulamışlardır. ABD'nin Türkiye politikası düşük profilde seyretmiştir. 1960'lar ve 1970'ler Türk dış politikasının Kıbrıs sorunu etrafında şekillendiği yıllar olmuştur.

1970'lerin sonlarında ABD ile olan ilişkilerde yaşanan sıkıntılar, Sovyet tehdidinin azalması ve Türkiye'nin yaşadığı ekonomik sorunlar Bülent Ecevit'in "yeni bir milli güvenlik ve savunma kavramlarıyla dış politika" yaklaşımını benimsemesine yol açmıştır.³¹ Ecevit, Türkiye'nin NATO çerçevesinde çok ağır yük altına girdiğini ve ABD'ye fazla bağımlı hale geldiğini savunmuştur. Kuvvetlerini azaltmalı, kendi savunma sanayisini geliştirmeli ve "komşu ülkelerle karşılıklı güven esasına dayalı ilişkiler" kurması gerekmiştir.³² Türkiye de ülkedeki tüm yabancı üslerin NATO amaçları dışındaki faaliyetlerini durdurmuştur. Bu kırılmalardan sonra Türkiye Doğu Bloğu ile ilişkilerini ekonomi ağırlıklı geliştirme çabası içerisine girmiştir. Birleşmiş Milletler de Kıbrıs konusunda yaşadığı yalnızlık da Türkiye'yi dış politika anlayışını sorgulamaya yöneltmiş ve artık Ankara çok yönlü ve çok boyutlu dış politika arayışları içerisinde olmuştur.³³

Sovyetler Birliği'nin önce Afganistan'ı işgal etmesi ardından İran'daki İslam Devrimi Türkiye'nin tehdit algılamalarını değiştirmiştir. 1980'lerin başında "İkinci Soğuk Savaş" olarak geçen bu dönem Ankara'yı yeniden Batı ittifakına katılma süreci içine itmiş ve Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkilerinde yeniden şüphe ve düşmanlık ön plana çıkmaya başlamıştır.³⁴ Türkiye'de 1980 yılında yaşanan askeri darbe Avrupa'daki devletlerin Türkiye'ye mesafeli bir tutum sergilemiş olması da Türkiye'nin ABD'ye daha fazla yakınlaşmasını sağlayan bir faktör olmuştur.³⁵ Bulgaristan'ın 1984'ten sonra Türk kökenli vatandaşlarına uyguladığı baskı politikası Sofya-Ankara arasındaki ilişkilerin gerilmesinin yanı sıra Moskova-Ankara ilişkilerinde de gerginliğe yol açmıştır. Sovyetlerde 1986 yılında Gorbaçov'un iktidara gelmesinden sonra Ankara-Moskova ilişkilerinde tekrar canlanma dönemi başlamıştır.

30 Fatma Çalik Orhun, "Reasons Leading to the Cyprus Peace Operation and Developments in the Cyprus Problem After the Operation", *ASOS- Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl:7, Sayı:93, Haziran 2019, ss.414-415.

31 Faruk Sönmezoğlu, *Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası*, Der Yayınları, İstanbul, 2016, s.399

32 William Hale, *Türk Dış Politikası (1774-2000)*, Çev: Petek Demir, Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul, 2003, s.168.

33 Sönmezoğlu, *a.g.e.*, ss.299-300.

34 Hale, *a.g.e.*, s.169.

35 Aylin Güney, "An Anatomy of the Transformation of the US-Turkish Alliance: From "Cold War" to "War on Iraq", *Turkish Studies*, Cilt:6, Sayı:3, Yıl: 2005, s.343.

Netice olarak 1950 sonrasında Türkiye'nin 1990'lı yıllara kadar temel dış politika konseptinde – 1963 Kıbrıs krizindeki kırılma hariç- genel olarak Atlantikçilik (ve doğal olarak NATO esaslı güvenlik ve ilişkiler) etkili olmuş, Türkiye bu çerçevede Sovyetlere mesafeli dururken Batıyla birlikte hareket etmiştir.³⁶

Soğuk Savaş Döneminde Türkiye'nin Balkan Politikası

Sıkı iki kutuplu dünya düzeninde Balkan ülkeleri karşılıklı risk ve tehdit algılamaları nedeniyle Soğuk Savaş ortamının sınırları dahilinde hareket etmek zorunda kalmış ve bu koşullar altında yalnızca benzer siyasi-ideolojik kimliğe sahip devletlere (Doğu veya Batı Bloku) yaklaşma fırsatı bulmuştur. Balkan ülkelerinin neredeyse tamamının Doğu Blokun içinde yer alması, Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle işbirliği içinde bulunmasını engelleyici bir unsur olduğu gibi Türkiye'nin de bölge ülkelerine temkinli davranmaya ve ikili ilişkilerini geliştirmekten ziyade Batı ittifakı içerisinde hareket etmeye yöneltmiştir. Kendi güvenlik arayışlarının ön plana çıktığı Soğuk Savaş döneminde Türkiye, Balkan ülkeleriyle ilişkilerini Batı ittifakı içerisinde yer alan uluslararası organizasyonlarla ilerletmeyi seçtiği gibi sorunlarını da yine mensup olduğu ittifakın bünyesinde yer alan uluslararası örgütlerle çözme eğiliminde olmuştur. 1960'larda bloklar arasında yumuşamanın başlamasına ve bu döneme denk gelen 1963 Kıbrıs krizinde Türkiye'nin sıkı sıkıya bağlı olduğu müttefiki ABD'den gelen ünlü "Johnson Mektubu"na kadar Türkiye'nin Balkanlara yönelik izlediği siyaset, blok politikası şeklinde olmuştur.³⁷

Balkanlar'da Soğuk Savaş'ın Sıcak Rüzgârları

Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin Balkanlara yönelik izlediği politika Batı ittifakının üyesi bir devlet olarak sıkı blok politikası şeklinde olmuştur. Bu dönemde Türkiye'nin Balkanlara yönelik iki istisnai politikası olmuştur. İlki aynı blokta yer aldığı Yunanistan ile Kıbrıs krizine kadar geliştirdiği ikili ilişkiler diğeri ise Balkanlarda bölgesel işbirliğini geliştirmeye yönelik Yugoslavya ve Yunanistan

36 1963 Kıbrıs Krizi sonrası diplomatik yollarla çözüm arayışı içinde olan Türkiye ada üzerinde ihtar uçuşları yapmış ve nihayetinde adaya çıkarma yapmayı kararlaştırmıştır. Türkiye'nin bu tutumu karşısında dönemin ABD Başkanı Johnson tarafından, Türk Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye hitaben gönderilen ve diplomatik anlayıştan uzak mektupta Türkiye'nin herhangi bir müdahalesinin ağır sonuçlara yol açacağından bahsedilmiş ve Türkiye'nin adaya planladığı müdahalenin iptal edilmesiyle sonuçlanmıştır. Mektubun Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale konusunda geri adım atmasına sebep olurken, mektupta Türkiye'nin herhangi bir Sovyet tehdidine karşı yalnız kalacağı ifadesi ise dönemin siyasi elitleri üzerinde soğuk bir duş etkisi yaratmıştır. Mektupta, SSCB'nin Türkiye'ye karşı herhangi bir saldırısı halinde, NATO'nun Türkiye'nin yardımına gelmeyeceğinin iması, dış politikasının NATO ekseninde koşulsuz şartsız sürdüren Türkiye için bu düşüncenin sorgulanmasına neden olmuştur. Sovyet tehdidi karşısında yalnız kalma kaygısı Ankara'nın yeni dış politika arayışlarına zorlayan temel etken olmuştur.

37 Mustafa Aydın, "Determinants of Turkish Foreign Policy: Changing Patterns and Conjunctures during the Cold War", *Middle Eastern Studies*, Vol:36, No:1, January 2000, s.104.

ile imzaladığı 28 Şubat 1953 tarihli Ankara Dostluk ve İşbirliği Anlaşması ve bir yıl sonra bu antlaşmayı askeri bir ittifaka dönüştüren Bled İttifakıdır.

Cumhuriyet döneminde temelleri atılan Türk-Yunan dostluğuna ilave olarak İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin göndermiş olduğu yardımlar Yunanistan'da Türkiye'ye karşı olumlu bir hava ve iyimser duyguların oluşmasını sağlamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Yunanistan'da yaşanan İç Savaş'ta Türkiye, Merkezi Hükümeti desteklemiş ve İç Savaş sonrası Yunanistan'la Türkiye daha da yakınlaşmıştır. Artık Türkiye ve Yunanistan dış politikalarının kendilerine gösterdiği ortak çıkarlar doğrultusunda yan yana yürüdükleri bir yola girmişlerdir. İki ülkenin de ortak tehdit algısı olan Sovyetler Birliği iki devleti birbirine daha da yakınlaştırmıştır. Kore Savaşı'na birlikte katılan iki devlette aynı zamanda NATO'ya üye olmuştur. İki devlet adeta ortak bir dış politika izlemiştir.³⁸

Soğuk Savaş'ın ilk yıllarında Türk-Yunan ilişkileri adeta "balayı dönemi" yaşamıştır. İki ülke arasında karşılıklı üst düzey resmi ziyaretler düzenlemiş, iki ülkenin de siyasetçileri her fırsatta işbirliği ve dostluğu ön plana çıkaran açıklamalarda bulunmuşlardır. İki ülkenin iyi ilişkileri 1954 yılında Kıbrıs krizinin patlak vermesiyle ağır bir darbe almış ardından Ege adaları, Kıta sahanlığı, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin dağılmasıyla günümüze kadar uzanan sorunlar yumağına dönmüştür. Ankara ile Atina'nın arasının açılması Türkiye'nin Balkanlarda işbirliği sağlayan Türk-Yunan dostluğuna büyük zarar verdiği gibi ortaya çıkan Türk-Yunan sürtüşmesi de Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle işbirliği imkânını da ortadan kaldırmıştır.³⁹

İkinci istisna ise, resmi adı, "*Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Krallığı ve Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti Arasında Dostluk ve İşbirliği Antlaşması*" olan Ankara Anlaşması'dır.⁴⁰ Antlaşma yalnızca askeri değil ekonomik, teknik ve kültürel işbirliğini kapsamıştır. Ankara Anlaşması Yugoslavya'nın NATO üyesi olan Türkiye ve Yunanistan'la bir anlaşma imzalamasını mümkün kılmak için bir uzlaşma yolu olarak hazırlanmıştır. Ankara Antlaşması'ndan bir yıl sonra Ağustos ayında adı geçen üç ülkenin katılımıyla Yugoslavya'nın Bled şehrinde imzalanan ittifak antlaşmasıyla da Balkan Paktı ortaya çıkmıştır.⁴¹ Böylece üç ülkenin de BM ve NATO ile ilgili yükümlülüklerini tanıyan, tarafların işbirliğini önererek bir ortak savunma anlayışı ortaya koymuştur.

38 Hakan Uzun, "1919-1950 Yılları Arasında Türkiye-Yunanistan İlişkileri", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi*, Cilt:5, Sayı:2, Yıl:2004, ss.46-47.

39 Esin Yurdusev, "1945-1989 Döneminde Türkiye ve Balkanlar", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Sürec*, Ed. İsmail Soysal, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 1999, s.379.

40 *Düstur*, 3. Tertip, Cilt:34, ss.1347-1350.

41 *Düstur*, 3. Tertip, Cilt:36, s.286-290; İsmail Soysal, *Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlılıkları (1945-1990)*, Cilt:2, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Kitabevi, Ankara, 2000, s.481.

Soğuk Savaş dönemindeki ilk işbirliği önerisine üç devleti sürükleyen neden ise Balkanlardaki Moskova'ya bağlı devletlerin izlediği politikaların meydana çıkardığı güvenlik kaygıları olmuştur.⁴² En uzun kara sınırına sahip ve Sovyetler Birliği'nin en sadık müttefiki olan Bulgaristan'a dair Türkiye'nin kaygıları olmuştur. Soğuk Savaş döneminde Balkanlardaki işbirliği Soğuk Savaş parametrelerinin pekiştirdiği Türkiye için Doğu Trakya ve İstanbul'un korunması anlamına gelmiştir. Yugoslavya ise yeni Kominform'dan ihraç edilmiş⁴³ ve Sovyetler Birliği'nin üç müttefik devleti tarafından kısılcı andırır biçimde sarılmış durumda olmuştur. Ayrıca Yugoslavya Sovyetlerle olan uzun sınırını tek başına savunmasına imkân bırakılmamıştır. Ayrıca Tito Yugoslavya'yı Doğu ve Batı Bloklarının arasına yerleştirerek bloklar arası rekabetten faydalanmak istemiştir. Yunanistan ise hem iki dünya savaşının tecrübeleri hem de Kuzey'deki Doğu Bloğu komşularının desteklediği iç savaşı yeni bitirmişti.⁴⁴ Anlaşma'nın imzalanmasında etkisi olan bir diğer etken ise, Belgrad ve Moskova arasında yaşanan çekişme sonrası Yugoslavya'nın Kominformdan ihraç edilmesi yatmaktadır. Yugoslavya'nın Sovyetler Birliği'yle tekrar yakınlaşmaması adına ve Batı ittifak sistemini bölgesel paktlarla güçlendirme politikası doğrultusunda işbirliği ABD tarafından da desteklenmiştir.⁴⁵ ABD'nin Balkanlar'a yönelik politikası esasında Sovyetlerin Balkanlar ve Karadeniz bölgesindeki nüfuzunun dengelenmesi üzerine kurulmuştur. Bu doğrultuda ABD için Yugoslavya'nın Batı Blok'una çekilmesi ve Yunanistan'da da Batı Blok'unun taraftarı güçlerin iktidara gelmesi gerekmiştir. ABD'nin Balkanlar'a yönelik bu siyaseti Türkiye'nin de kuzey sınırlarında benimsediği bir politika olmuştur. Balkan Paketi tasarısının temelinde yatan neden ABD'nin Sovyetlere karşı bölge de nüfuzunu arttırmak istemesi olmuştur. ABD Batı ittifakının iki üyesi

42 David R. Stone, "The Balkan Pact and American Policy", *East European Quarterly*, Cilt:28, No:3, 1994, s.398.

43 28 Haziran 1948 tarihinde Kominform, Yugoslavya'nın ihraç edildiğini ve Yugoslav komünist partisinin yönetiminin değişmesini istediğini açıklamıştır. Yugoslavya'nın ihraç nedeni olarak ise "iç ve dış politikanın ana meselelerinde yanlış bir şekilde, Marksizim-Leninizmden ayrıldığı" ihraç nedeni olarak gösterilmiştir. Yugoslav Komünist Partisi lideri Tito ve Bulgaristan Komünist Parti lideri Georgi Dimitrov'un işbirliği yaparak Tito'nun kendi yönetimi altında bir güneydoğu Avrupa grubu oluşturmak isteği Moskova tarafından Doğu Avrupa'da kendi hegemonyasına karşı ciddi bir tehlike olduğu kanısını uyandırmış olması ihraç nedeni olmuştur. Rinna Elina Kullaa, "Origins of the Tito-Stalin Split within the Wider set of Yugoslav-Soviet Relations (1941-1948)", *The Balkans in the Cold War*, Ed: Vojislav G. Pavlovic, Institut Des Etudes Balkaniques, Belgrad 2011, s.87.

44 Dilek Barlas, "Turkey and The Balkans: Co-Operation in the Interwar and Post-Cold War Eras", *Turkish Review of Balkan Studies*, 1998/99:4, s.73.

45 Belgrad ile Moskova'nın arasındaki bu ayrılık Washington tarafından, Belgrad'ın Moskova'yla arası kötü olan diğer Doğu Bloğu ülkelerine de örnek teşkil edebileceği açısından desteklenmiştir. Diğer yanda da Sovyetlerin Akdeniz'le bağlantısının da kadran kesileceği gibi Balkanlarda Türkiye ve Yunanistan'dan sonra güçlü bir üçüncü Moskova karşıtı ülke olması uzun vadede bölgede işbirliği ortamının yaratması muhtemel bir senaryo oluşturmuştur. Kamuran Gürün, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan Günümüze)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1983, s.353.

ola Yunanistan ve Türkiye'yi Yugoslavya ile aynı bölgesel ittifakta birleştirmek istemiştir. Denilebilir ki paktın asıl mimarı ABD olmuştur.

Balkan Paktı yirmi yıl gibi bir süreli bir işbirliğini öngörmüşse de beklenildiği kadar uzun soluklu olmamıştır. Bunun da nedeni yeni dönemde paktın üç üyesinin değişen dış politikaları olmuştur.⁴⁶ Stalin'in ölümünden sonra yerine gelen Nikita Kruşçev'in 1955 yılındaki özür mahiyetindeki Belgrad ziyaretiyle Belgrad-Moskova arasındaki yumuşuma sonrası Tito üzerindeki Sovyet tehdidinin kalkması ve Belgrad'ın hızla Bağlantısızlar hareketine yönelmiştir.⁴⁷ Yunanistan'ın ise kendini toparladıktan sonra "Enosis"i dış politikasının merkezine koyması Türkiye ile ilişkilerini Kıbrıs sorununda dolayı gerginleşmiştir. Türkiye ise katı bir şekilde Batı ittifakına sadık kalarak Balkan Paktının devamlılığı için mücadele vermişse de Kıbrıs konusunda geri adım atmaması Yunanistan ile ilişkilerinin düzelmesine engel olmuştur.⁴⁸

Stalin'in ölümü sonrası (1953) Moskova'nın Balkanlara yönelik izlediği politikada yumuşama başlamış Yugoslavya, Türkiye ve Yunanistan'a karşı daha ılımlı bir yaklaşım içine girmiştir.⁴⁹ Sovyetlerdeki bu yeni politika Balkanlardaki komünist yönetimlerde de bazı değişimler meydana getirmiştir. Moskova'nın tehdidinin üstünden kalkmasından sonra Yugoslavya, Bağlantısızlar Hareketine yönelmiştir. Koyu Stalinist olan Arnavutluk Çin tarzı bir komünizm benimseyerek içine kapanmış, Romanya ise Moskova'dan daha farklı kendine özgün bir sosyalizm benimsemiştir. Balkanlar'da kutuplar arası katılımda böylece azalmıştır.⁵⁰

Balkanlardaki bu değişim rüzgârına rağmen, Türkiye'nin Balkanlara olan yaklaşımında herhangi bir değişim olmamıştır. Bunun da en somut örneği, Romen Başbakanı Chivu Stoica'nın kendi adıyla anılan 1957 tarihli planında görmek mümkündür. Stoica planı olarak bilinen bu plan altı Balkan ülkesi – Arnavutluk, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya ve Türkiye- arasında işbirliği geliştirmek üzere ortaya atılmıştı. Başbakan Stocia adı geçen bu altı ülkenin başbakanlarına birer mektup göndererek belirlenecek herhangi bir ülkenin başkentinde başbakanlardan oluşan bir heyet tarafından bir konferans düzenlenmesini ve böylelikle ülkeler arasında bir işbirliğinin geliştirmesini önermiştir.⁵¹ Chivu Stoica'nın bu önerisine batı ittifakının iki Balkan üyesi olan Türkiye ve Yunanistan

46 Barlas, a.g.m, s.73.

47 Stone, a.g.m, ss.403-404.

48 Sander, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)*,s.157.

49 Fatma Aslı Kelkitli, " Soviet Union's Balkan Opening During the Khrushchev Period: Attempts to Restore Relations with Turkey, Yugoslavia and Greece", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt:73, No:4, Yıl:2018, ss.1177-1201.

50 Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 20. Yüzyıl*, Cilt:2, Küre Yayınları, Küre Yayınları, 2009, 3. Baskı, 378-379.

51 Kelkitli, a.g.e, s.1195.

kendilerini NATO'dan uzaklaştırma çabası olarak yorumlamış ve olumsuz yaklaşmıştır. Türkiye'yi bu düşünceye iten neden ise Stoica'nın bu önerisinin Sovyetlerin Balkanlar'da nötral bir saha yaratarak Ege ve Akdeniz'e uzanması olarak yorumlanmasıdır. Balkanlarda bu bölgesel işbirliği projesi, Türkiye'nin katı bir şekilde uyguladığı blok politikası yüzünden kabul etmemiş ve daha sonra da plan rafa kalkmıştır.⁵²

Türk Dış Politikasında Çok Yönlülük Arayışlarının Balkanlara Yansıması

1963 yılında yaşanan Kıbrıs Krizi Türk dış politikasının önemli dönüm noktalarından biri olmuştur.⁵³ 1963 Kıbrıs Krizi'nde ABD Başkanı tarafından Türkiye'ye gönderilen ünlü "Johnson mektubu" Türkiye'yi sıkı sıkıya bağlı olduğu Washington ile ilişkilerini gözden geçirmeye ittiği gibi, Türkiye'nin izlediği katı blok politikasının kendisini nasıl bir yalnızlık içine ittiğini de fark etmesini sağlamıştır. Ankara sıkı kutup politikasının kendi dış güvenliğini de tam anlamıyla gerçekleştirmediğinin de farkına vararak, bloklar arası yumuşamanın da etkisiyle Türk dış politikası sıkı kutup politikasından çok yönlü dış politika denemesine başlamıştır. Türkiye'nin ABD ile arasının açılması Türk-Sovyet yakınlaşmasını beraberinde getirmiştir. Türk-Sovyet yakınlaşması da Türkiye-Balkan ülkeleri ilişkileri üzerinde olumlu etkisini de hissettirmiştir.

Türkiye gerek yumuşama döneminin yarattığı atmosfer gerekse de Kıbrıs krizi sonrası dış politikasındaki değişimle Balkanlara yönelmişse de ilk girişimler de pek başarılı olamamıştır. Türkiye Balkanlara yöneldiğinde yeni sosyalizm sonrası Romanya'nın Yugoslavya ile olan ilişkileri daha iyi bir noktaya ulaşmış vaziyettedir. Yugoslavya ile Bulgaristan aralarındaki sorunları çözmek üzereydi ve iki ülke arasında kültürel ve ekonomik işbirliği konusunda anlaşmaya varılmıştı. Yunanistan ise Birleşmiş Milletlerin gündemine 1954 yılında getirdiği Kıbrıs sorununda aldığı olumsuz cevap sonrası bölge ülkeleriyle iyi ilişkiler kurma yoluna girmiştir. Türkiye Balkan ülkeleri arasındaki bu atmosferi kaçırmıştır. Özellikle Balkan ülkeleri Türkiye'nin Kıbrıs konusunda yalnızlığını hissetmesi sonrası işbirliği arayışına yöneldiğini düşünmüşler ve Türkiye'yi pek samimi bulmamışlardır. 1965'ten sonra Ankara Balkan ülkelere çeşitli düzeylerde ziyaretlerde bulunmuş ve ticari ve ekonomik çeşitli anlaşmalar imzalamıştır.⁵⁴

Bu resme Arnavutluk'un dahil olması da bu döneme rastlamıştır. İçine kapanık ve sıkı bir Stalinist olan Tiran yönetimi bu dönemde yalnız bir ülke

52 Yurdusev, s.380.

53 Gürün, a.g.e, s.434.

54 Bkz. Mehmet Gönübol vd, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 10. Baskı, 2014, ss.529-533.

olmuş ve Yunanistan'la arasındaki Epir meselesi ve diğer yandan iki ülkenin sınırları içindeki karşılıklı azınlık nüfusu Arnavutluk ve Yunanistan'ın ilişkilerinin gergin bir seyir izlemesine yol açmıştır.⁵⁵ Bloklar arası yumuşamanın da etkisiyle Arnavutluk yalnızlığından kurtulmak istemiştir. Arnavutluk, 1965 yılında BM Genel Kurulundaki Kıbrıs oylamasında Türkiye lehine oy kullanan beş ülkeden birisi olması Arnavutluk'un da Türkiye ile ilişkilerini geliştirmek istediğinin bir işareti olmuştur.⁵⁶ 1939 yılında kopan Türkiye Arnavutluk ilişkileri 1942 yılına kadar İtalya üzerinden yürütülmüş, 1942'den sonra Türkiye konsolosluk açmışsa da 1945 yılında Enver Hoca döneminde tekrar kapatılmıştır. 1959 yılında Hasan Nurelgin'in elçi olarak atanmasıyla tekrar açılmış, bu sefer de Türkiye'deki 1960 ihtilali nedeniyle ilişkiler pek geliştirilememiştir.⁵⁷ 1961 yılında Sovyetlerle ilişkisini kesmesi ve Türkiye'nin de bu dönemde Balkanlara açılması, 1965 yılı yakın ilişkilerin kurulması için adımların atıldığı dönemi başlatmıştır.⁵⁸

1970'lerde Türkiye'nin gittikçe ABD'den uzaklaşması Türk-Sovyet ilişkilerine (ve doğru oranda Balkan ülkelerine) ters oranda yansiyarak yakınlaştırmıştır. Üstelik Kıbrıs krizinden dolayı Türk-Yunan ilişkileri kopma noktasına gelmiş ve Kıbrıs harekâtı sonrası Yunanistan'ın Türkiye aleyhine giriştiği propaganda faaliyetleri Bulgaristan üzerinde de etkili olmuş, Türk-Bulgar ilişkileri de bundan olumsuz etkilenmiştir. Yunan propagandasının Bulgaristan üzerindeki etkisinin asıl nedeni ise oldukça yüksek sayıda barındırdığı Türk azınlık nüfusunun ülkeyi Yunanistan ile ortak paydada birleştirmesi olmuştur. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası Türkiye'nin Balkanlardaki işbirliği ortamını geliştiren ABD ve Yunanistan'dan uzaklaşmış, hareket sonrası Türkiye ikinci kez ABD ambargosuyla takip ettiği blok politikasının ulusal çıkarlarıyla uyuşmadığını hissetmiştir. Bundan sonra dış politikasında "bölgesel gereklere ve komşu ülkelere" önem vermeye başlaması Türkiye'yi tekrar Balkanlara yöneltmiştir. Türkiye Balkan ülkeleriyle karşılıklı olarak elçiliklerini "Büyükelçilik" seviyesine yükseltmiş, karşılıklı ziyaretler sıklaşmıştır.

1970'li yılların ikinci yarısı Balkanlarda kültürel ve teknik alanlarda işbirliği yoluna gidilmiştir. Balkanlardaki bu gelişme esasında 1973 yılında toplanan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı ve konferans sonrasında imzalanan Helsinki Nihai Senedi'nin bir sonucudur. Türkiye'nin katıldığı bu konferans Avrupa'daki bloklar arası bölünmüşlüğü ortadan kaldırmayı hedeflemiş ve ülkeler arası işbirliğini desteklemiştir. 1975 yılında Türkiye- Romanya ve Türkiye-Bulgaristan

55 Jelavich, a.g.e, s.409.

56 İlhan Uzgöl, "Balkanlarla İlişkiler", *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Ed. Baskın Oran, Cilt:2, İletişim Yayınları, İstanbul, 15. Baskı, 2015, s.174.

57 *BCA*, 30.18.1.2-148-22-13.

58 *BCA*, 30.1.0.0-64-394-21; Jelavich, s.410.

arasında iyi komşuluk ve işbirliği içeren deklarasyonlar yayınlanmıştır. 1978'de Ecevit Hükümet'inin Dışişleri Bakanı Ahmet Gündüz Ökçün, Belgrad'da Bağlantısız ülkeler başkanlarının toplantısına katılmış ve burada Varşova Pakti'nda Romanya'nın tutumuna benzer şekilde Ecevit'in Türkiye için NATO'dan bağımsız bir rol arayışı içinde olduğu izlenimi yaratmıştır.⁵⁹ Bu işbirliğinin devamı da 1976 yılında Atina'da "Balkanlar da İşbirliği Uzman Toplantıları" ile başlamış, Romanya, Bulgaristan, Yunanistan ve Türkiye arasında tarım, enerji, ulaştırma, telekomünikasyon, ticaret alanlarında işbirliğini geliştirmek amacıyla oluşturulmuştur. İki yıl arayla periyodik olarak gerçekleşen toplantılar 1979 yılında Ankara'da "Haberleşme", 1981'de Sofya'da "Ulaştırma", 1982 yılında Bükreşte "Enerji" konularında toplantılar yapılmıştır.⁶⁰

1980 yılı bir yandan Sovyetlerin Afganistan'ı işgali diğer yandan İran'daki İslam devriminin yaşanması Türkiye'deki Sovyet yayılmacılığı endişesinin tekrar canlandırırken diğer yandan da Türkiye'deki iç gelişmeler Türkiye'yi ABD'ye yakınlaştırmıştır. 1980'lerin ilk yarısı bu gelişmelerin etkisiyle Türkiye ve Balkan ülkeleriyle ilişkilerinde mesafeli bir yaklaşım göstermiştir. 1980'li yılların ikinci yarısı Sovyetler Birliği'ndeki yönetim değişikliği bloklar arası nispi bir yumuşama dönemini beraberinde getirmiştir. Sovyetler Birliği'ndeki bu yumuşama da bloklar arası olumlu atmosferin oluşmasını sağlamıştır. Bu olumlu atmosfer Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle olan ilişkilerinde de kendini hissettirmiştir. Türkiye bu dönemde en üst düzeyden, Cumhurbaşkanı Kenan Evren tarafından, Balkan ülkelerine yönelik bir dizi yoğun resmi ziyaret programlarında bulunmuş, Balkan ülkeleriyle çeşitli alanlarda anlaşmalar ve işbirlikleri imzalanmıştır. Bu dönemde Türkiye'nin Balkan ülkeleri arasında sorun yaşadığı tek ülke Bulgaristan olmuş, iki ülke arasındaki tek sorun da Bulgaristan'daki Türk azınlıkları meselesi olmuştur.⁶¹

Soğuk Savaş döneminde Bulgaristan ile Türkiye'nin ilişkileri iki ülkenin de sıkı blok politikası takip etmesi nedeniyle oldukça gergin geçmiş ve iki ülke arasında Bulgaristan'da yaşanan Türklere ilgili sık sık sorun yaşanmıştır. Soğuk Savaş döneminde Bulgaristan'dan Türkiye'ye üç büyük göç gerçekleşmiştir. İlki 1950-51 yılında, ikincisi bloklar arası yumuşamanın da etkisiyle 1968 yılında imzalanan "Yakın akraba göçü" anlaşmasından sonra, üçüncüsü ise 1989 yılında yaşanmıştır.⁶² 1984'ten sonra Bulgar hükümeti ülkesindeki Türklere yönelik tekrar yoğun bir baskı politikası izlemiş bu baskı politikası asimilasyon politikasına dönüş-

59 Hale, s.168.

60 *Dışişleri Bakanlığı 1987 Tarihçesi*, Dışişleri Eğitim Merkezi Bakanlığı, Ankara 1988, s. 22.

61 Yurdusev, s.384.

62 İbrahim Kamil, "Bulgaristan'dan Türkiye'ye Gerçekleşen 1950-1951 Göçünün Nedenleri", *Trakya Üniversitesi Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Cilt:4, Sayı:2, Yıl:2016, s.32.

müştür.⁶³ Türkiye Bulgaristan'a gönderdiği notalarla sorunu çözmeye çalışmış ve bir göç anlaşması imzalamak istemişse de Bulgaristan hükümeti bunun bir iç mesele olduğunu savunarak 1989 yılına kadar göç anlaşmasını ertelemiştir. 1989 yılında ise Bulgaristan, ülkesindeki Türkleri toplu göçe zorlayarak yeni bir kriz yaratmıştır.

*"Balkanları nükleer silahlardan arındırılmış bölgeye dönüştürme fikrini samimi-
yetle destekliyoruz. Bu sorunu görüşmek üzere Balkan ülkelerinin liderlerinin önü-
müzdeki yıla kadar, olabildiğince erken bir tarihte toplantı yapmasını öneriyoruz.
Balkanların nükleer silahlardan arındırılmış bölgeye dönüşmesi halklarımızın men-
faatlerine karşılık gelecektir. Uluslararası iklimin iyileştirilmesine, Avrupa'nın nükleer
silahlardan arındırılmış bir kıtaya aşamalı olarak dönüştürülmesine önemli bir
katkı olacaktır. Bu barış için önemli zafer daha olurdu."* Ekim 1981'de Bulgaristan
Başbakanı bu sözlerle Balkanlarda "Balkanlarda Nükleer Silahlardan Arındırılmış
Bölge (NWFZ)" oluşturmak için çağrı da bulunmuştur.⁶⁴ Balkanların nükleer
silahlardan arındırılması fikri daha önce 1957 ve 1959 tarihinde Romanya tara-
findan da dile getirilmişse başarılı olamamıştır.⁶⁵

Bulgaristan'la arasındaki güven sorunu Türkiye'yi, Romanya ve Bulgaristan'ın ortaya attığı Yunanistan'ın da destek verdiği NWFZ girişimine karşı çıkmaya yöneltmiştir. Bulgaristan'ın Avrupa'da Güvenlik ve İşbirliği konferansı çerçevesinde ki bu girişiminin Türkiye tarafından NATO'yu zayıflatmak olarak yorumlanmasının altında iki neden bulunmaktadır: ilki Doğu Bloku ülkelerinin konvansiyonel silah teknolojisi bakımından üstün durumda olması ikinci ise Atina-Sofya yakınlaşmasının Ankara'da tedirginlik yaratması yatmaktadır. Tabii Türkiye'nin bu öneriye karşı çıkmasında ABD'nin de etkisi göz ardı edilemez.⁶⁶

Sıkı iki kutuplu düzenin sarsıldığı 1980'lerin sonu Balkanlarda da barış ve işbirliği adına umut verici bir dönemi beraberinde getirmiştir. 1988 yılında Yugoslavya'nın önerisi üzerine 24-28 Şubat'ta Belgrad'da gerçekleşen Balkan ülkeleri arasındaki işbirliğine beş Balkan ülkesiyle birlikte Türkiye de katılmıştır.⁶⁷ Komünist yönetimler yavaş yavaş ortadan kalktığı bu ortamda Türkiye de uzun süredir önem verdiği bölgesel işbirlikleri adına olan bu fırsatı kaçırmamıştır.⁶⁸ Belgrad'daki Balkan Dışişleri Bakanları Konferansının sonuç bildirgesinde yer alan

63 Bkz. İlker Alp, *Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezalimi (1878-1989)*, Trakya Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1990; Ayşegül İnginar Kemaloğlu, *Bulgaristan'dan Türk Göçü (1985-1989)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2012; Bilal Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, Bilgi Yayın, Ankara 2012.

64 P. Moorthy, *Nuclear-Weapon-Free Zone*, New Delhi: Concept Publishing Company, 2006, s.10.

65 Donna J. Klick, "A Balkan Nuclear Weapon-Free Zone: Viability of the Regime and Implications for Crisis Management", *Journal of Peace Research*, Cilt:24, Sayı:2, Haziran 1987, s.113.

66 Aynı eser, s.114; Uzgel, a.g.m, s.174.

67 BCA, 30.18.1.2-610-767-9.

68 *Dışişleri Bakanlığı 1988 Tarihçesi*, Dışişleri Eğitim Merkezi Bakanlığı, Ankara, 1989, s.37; Sönmezoğlu, s.527.

“bölgede kapsamlı, çok taraflı işbirliğini güçlendirme”nin gerekliliğinin altını çizen ve “(bakanların) karşılıklı saygı, anlayış ve güven sağlama havasında, Balkan ülkeleri arasında işbirliğinin genişletilmesi yönünde katkıda bulunmak için ülkelerinin ilgi ve isteklerini vurguladıkları” ifadeleri de Balkan ülkelerindeki bu olumlu havayı yansıtmaktadır. Konferans ayrıca “bölgede, Avrupa’da ve dünyada barış ve güvenliğe de hizmet edecek olan, Balkanlar’da gerilimin yumuşamasına ve dostane atmosfer ve diyalog yaratılması”na önemli bir katkı sunmuştur. “Balkan ülkelerindeki ulusal azınlıkların, varoldukları ülke topraklarında uyum, istikrar, dostça ilişkiler ve işbirliği etkeni olması gerektiği” açıklamasıyla bölge ülkeleri arasında sık sık sürtüşme konusu olan azınlıklar da işbirliğinin önündeki engel olmaktan çıkarılmıştır. Konferans periyodik olarak karşılıklı başkentler de yapılması kararlaştırılmış ve Yugoslavya’daki iç savaşa kadar Balkan Dışişleri Bakanları Sofya (1989) ve Tiran (1990) toplantılarına katılmış ve bu olumlu atmosferi devam ettirmişlerdir.⁶⁹

Sonuç

Balkanlar sahip olduğu jeopolitik ve jeostratejik önem dolayısıyla tarihin her döneminde olduğu gibi Soğuk Savaş dönemi boyunca da küresel güçlerin nüfuz mücadelelerine sahne olmuştur. Balkanların hemen yanibaşında yer alan ve bölgeyle coğrafi bağlarının yanı sıra tarihsel, kültürel, sosyal bağları olan ve bölgedeki gelişmelerin doğrudan etkilediği Türkiye için de Sovyet tehdidinde karşı Doğu Trakya ve İstanbul’un savunması içinde Balkanlar ayrıca bir önem arz etmiştir. Soğuk Savaş döneminde uluslararası konumundan öte, Sovyet tehdidi karşısında sınır güvenliğine yönelik bir dış politika izleyerek, askeri strateji ve işbirliğine yönelen Türkiye’nin Balkan politikası da bu doğrultuda şekillenmiştir. Balkan ülkelerinin neredeyse tamamının Doğu Blokunda yer alması, Batı Blokunda yer alma tercihinde bulunan ve NATO üyesi olan Türkiye’nin bölge ülkeleriyle ilişkilerini, iki kutuplu “sistemin doğası gereği” düşük profilli bir politika izlemeye yöneltmiştir. Türkiye, Sovyetler Birliğinin sınırında güçlü bir NATO karakolu görünümünde olmuş ve komünist yönetimler altındaki hükümetlerle yakın işbirliği içinde bulunmak istememiştir.

Soğuk Savaş döneminde Türk dış politikasında iki istisnai durum yaşanmıştır. İlki Yunanistan ile olan ilişkisi diğeri ise Balkan Paktı ve ardından gelen Ankara Antlaşması olmuştur. Yunanistan ile düzelen ve mükemmel bir görünüm çizen ilişkiler Kıbrıs sorunu yüzünden uzun soluklu olamamıştır. Balkan Paktı ve Ankara Antlaşması ise ABD’nin de yönlendirmeleriyle gerçekleşmiştir. Adı geçen girişimler Yugoslavya’nın kominformdan ihraç edilmesini bir fırsata çevirerek Batı ittifakının içine çekilmek için tasarlandığını söylemek mümkündür.

69 Sander, “Balkan ve Karadeniz İşbirliği”, ss.207-208.

Yugoslavya'nın da biraz bu durumun farkında olmuştur. Yugoslavya bloklar arası rekabetten yararlanarak kendini koruma ve gücünü artırma yoluna gitmiştir. Adı geçen girişimlerinden kısa süre içinde sonlanması da bunu doğrulanmaktadır.

İki süper gücün Balkanlarda olası bir çatışmaya girmesi halinde bu çatışmanın içerisine girmek zorunda olacağına farkında olan Türkiye, Soğuk Savaş boyunca kendisinin de doğal bir parçası olduğu Balkan bölgesinde barış ortamının korunmasından yana olmuştur. Soğuk Savaş dönemi boyunca Türkiye'nin Balkan politikası, bloklar arası gelişmeler, Türk-Amerikan ve Türk-Sovyet ilişkilerinin niteliği, Amerika'nın Balkanlara ilişkin politikası ve Türk-Yunan ilişkilerinin seyri doğrultusunda şekillenmiştir.

KAYNAKÇA

Resmi Belgeler

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

- BCA, 30.18.1.2-148-22-13.
- BCA, 30.1.0.0-64-394-21.
- BCA, 30.18.1.2-610-767-9.

Düstur

- *Düstur*, 3. Tertip, Cilt:21, s.15-18.
- *Düstur*, 3. Tertip, Cilt:22, s.1355-1359.
- *Düstur*, 3. Tertip, Cilt:34, s.1347-1350.
- *Düstur*, 3. Tertip, Cilt:22, s.286-290.

Dışişleri Bakanlığı Bülteni

- *Dışişleri Bakanlığı 1988 Tarihçesi*, Ankara: Dışişleri Eğitim Merkezi Bakanlığı, 1989.
- *Dışişleri Bakanlığı 1987 Tarihçesi*, Ankara: Dışişleri Eğitim Merkezi Bakanlığı, 1988.

Ayn Tarihi

- *Ayn Tarihi*, No:87, Şubat 1941, s.26.

- *Ayn Tarihi*, Ağustos 1941, No:93, s.40-41

- *Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl- İkinci Dünya Savaşı Yılları (1939-1946)*, Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Bakanlığı Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü, 1973

Telif Eserler

- ALİRIZA, Bülent ve Bülent Aras; *US-Turkish Realties: A Review at the Beginning og the Third Decade of the Post Cold War Era*, SAM-CSIS, Kasım 2012.
- AYDIN, Mustafa, "Determinants of Turkish Foreign Policy: Changing Patterns and Conjunctures during the Cold War", *Middle Eastern Studies*, Vol:36, No:1, January 2000, ss.103-139.
- AYDIN, Mustafa ve Fulya Ereker, "Türkiye'de Güvenlik: Algı, Politika, Yapı", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt:11, Sayı:43, Güz 2014, ss.127-156.
- DERİNGİL, Selim *Denge Oyunu-İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2003.
- DERMAN, Giray Saynur ve Vefa Kurban, "Kıbrıs Sorunun Türk Dış Politikasına Etkisi ve ABD-SSCB ile İlişkiler", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:16, Sayı:33, 2016, ss.455-484.
- BARLAS, Dilek "Turkey and The Balkans: Co-Operation in the Interwar and Post-Cold War Eras", *Turkish Review of Balkan Studies*, 1998/99:4, ss.65-80
- GÜRÜN, Kamuran *Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan Günümüze)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1983.
- GÖKTEPE Cihat ve Süleyman Seydi, "Soğuk Savaş Başlangıcında Türk Dış Politikası", *Bilgi*, Sayı:22, Kış 2015, s.201-202.
- GÖNLÜBOL, Mehmet, vd. *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Siyasal Kitabevi, 10. Baskı, Ankara, 2014.
- GÜNEY, Aylin "An Anatomy of the Transformation of the US- Turkish Alliance: From "Cold War" to "War on Iraq", *Turkish Studies*, Cilt:6, Sayı:3, Yıl: 2005, ss.341-359.
- İZMİR, Bahar "İki Müttefik, Bir Kriz: Türk-Amerikan İlişkilerinde Jüpiter Füzeleri Krizi", *Humanitas*, Cilt:5, Sayı:10, Yıl:2017, ss.172-192.
- JELAVICH, Barbara, *Balkan Tarihi 20. Yüzyıl*, Cilt:2, Küre Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2009.
- KAMİL, İbrahim, " Bulgaristan'dan Türkiye'ye Gerçekleşen 1950-1951 Göçünün Nedenleri", *Trakya Üniversitesi Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Cilt:4, Sayı:2, Yıl:2016, ss.31-65.
- KARPAT, Kemal; " Balkanlar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt:5, İstanbul, 1992, ss.2-26.
- KELKİTLİ, Fatma Aslı, " Soviet Union's Balkan Opening During the Khrushchev Period: Attempts to Restore Relations wih Turkey, Yugoslavia and Greece", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt:73, No:4, Yıl:2018, ss.1177-1201.

- KLİCK, Donna J., " A Balkan Nuclear Weapon-Free Zone: Viability of the Regime and Implications for Crisis Management", *Journal of Peace Research*, Cilt:24, Sayı:2, June 1987, ss.111-124.
- KULLA, Rinna Elina, " Origins of the Tito-Stalin Split within the Wider set of Yugoslav-Soviet Relations (1941-1948)", *The Balkans in the Cold War*, Ed: Vojislav G. Pavlovic, Insitut Des Etudes Balkaniques, Belgrad 2011, ss. 87-107
- KURBAN, Vefa ve Giray Saynur Derman, " Türkiye'nin SSCB ve ABD ile İlişkileri 1960-1980", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:15, Ağustos 2015, ss.19-46.
- KÜÇÜK, Fazıl, *Kıbrıs Türk Davası ve Kıbrıs'ta Rum Vahşeti*, Yay. Haz. Altay Sayıl, Devlet Basım Evi, 3. Baskı, Lefkoşa, 2002.
- MOORTHY, P. *Nuclear-Weapon-Free Zone*, Concept Publishing Company, New Delhi, 2006.
- Orhun, Fatma Çalik, " Reasons Leading to the Cyprus Peace Operation and Developments in the Cyprus Problem After the Operation", *ASOS- Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl:7, Sayı:93, Haziran 2019, ss.411-419.
- ÖZEY, Ramazan, *Balkanlar ve Balkan Ülkeleri Coğrafyası*, Pegem Akademi Yayınevi, Ankara 2016.
- ÖZKAYA, Olcay Duman ve Haktan Bırsel, " Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası ve Bu Politikanın Dinamiklerine Etki Eden Dış Gelişmeler", *Atatürk Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü Atatürk Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, Yıl 2012, ss.219-338.
- PROGONATİ, Erjada, " Rusya'nın Balkanlar Politikası", *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı:45, Bahar 2015, s.105-125.
- SANDER, Oral; *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye 1945-1965*, İmge Yayınevi, Ankara 2018.
- _____; "Balkan ve Karadeniz İşbirliği", *Türkiye'nin Dış Politikası*, Der. Melek - Fırat, İmge Yayınevi, Ankara, 2000, ss.197-218.
- _____; " Türk Dış Politikasında Sürekliliğin Nedenleri", *Türkiye'nin Dış Politikası*, Der. Melek Fırat, Ankara: İmge Yayınevi, 2000, ss.71-97.
- SOYSAL, İsmail, *Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları (1945-1990)*, Cilt:2, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Kitabevi, Ankara 2000.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk, *Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası*, Der Yayınları, İstanbul, 2016.
- STONE, David R. , " The Balkan Pact and American Policy", *East European Quartely*, Cilt:28, No:3, 1994, ss.393-405
- TAMKOÇ, Metin, "Turkey's Quest For Security Through Defensive Alliances", *The Turkish Yearbook of International Relations*, Cilt:2, Yıl:1961, ss.9-14.
- UZGEL, İlhan, "Balkanlarla İlişkiler", *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Ed. Baskın Oran, Cilt:2, İletişim Yayınları, 15. Baskı, İstanbul, 2015, ss.167-181.
- UZUN, Hakan, " 1919-1950 Yılları Arasında Türkiye- Yunanistan İlişkileri", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt:5, Sayı:2, Yıl:2004, ss.35-50.
- YURDUSEV, Esin, " 1945-1989 Döneminde Türkiye ve Balkanlar", *Çağdaş Türk Diplomasisi:200 Yıllık Süreç*, Ed. İsmail Soysal, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999, s.372-386.

- QASIMLI, Musa, *Türkiye-Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği İlişkileri 1960-1980*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2013.
- WILLIAM, Hale, *Türk Dış Politikası (1774-2000)*, Çev: Petek Demir, Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul, 2003.